

Hus med historia

Söderköpings södra del

4

5

Ramunderberget

Göta kanal

Fixpunkten köpcentrum

Björkhaga-skolan

Sporthall

Ringvägen

Storängsparken

Margaretagatan

Skönbergagatan

Bielkeg.

Margaretagatan

Ramunderhallen

Ramunder-skolan

Basket

Skatepark

Ringv.

Vikingavallen

Råd-mansg.

Borgmäst-areg.

Lagbergsg.

Birkagården

Väderkvång.

Kors-kullen

Hällnsättersg.

Husbyg.

Eriksv.

Skepparvägen

Brunns-parken

Brunns-kyrkan

Slyrmansg.

Båtmansv.

Stora

Viggebyga

Agatan

Kanalg.

Nybrog.

Sluss

Jaga-orget

in

Stinsen Resecentrum

Storängsgatan

Skogsborgsg.

amunhus

Storängen

Ångstrycketstigen

Vänsög.

Kallsögatan

Kompassgatan

Lötgatan

Lötgatan

Albogaleden

Kottebanan

Albogaleden

Harsbyga

Kru-stigen

Ringsberg 1905
tvåfamiljshus
med verkstad

Villa Särila 1905

Villa Marieborg 1905

1. EGNA HEM

Egnahemsrörelsens startade i slutet av 1800-talet. Målet var att den egendomslösa befolkningen skulle få möjlighet att äga sina bostäder, med eller utan tillhörande jordbruk. Man nådde dit med sparande och hårt arbete. Tomterna skulle vara stora så man kunde odla potatis, grönsaker, frukt och bär och hålla höns och gris. Staten stöttade rörelsen för att motverka den omfattande emigrationen.

Egnahemsföreningen i Motala var pionjärer, bildad 1892. Initiativtagaren hade sett hur torpare tvingades lämna sina hem när de blev för gamla för att göra dagsverken och ville att alla skulle kunna ha något eget.

En filial till föreningen i Motala bildades i Söderköping 1895. Föreningen köpte 1901-1904 fastigheten Bossgård som låg strax utanför stadsgränsen och styckade egendomen i 3 småjordbruksegnahem och 78 villaegnahem. En statlig egnahemslånefond skapades som administrerades av hushållningssällskapet och de första tomterna delades ut 1905.

Bossgårds huvudbyggnad såldes 1905. 1906 började tågen rulla i utkanten av området och järnvägen hade strax innan exproprierat en lott för station och spårområde. Samma år som järnvägen drogs fram i området 1906, började också småföretagare flytta dit. Först var Dahlmans mekaniska verkstad. 4 av stadens 5 båtbyggerier låg här men också årtillverkning, segelsömmare, mekaniska verkstäder, bryggeri, möbelsnickeri. I företagens kölvatten dök matservering och annan service upp. En affär som sålde livsmedel fanns också.

De första egnahemmen byggdes 1905 och 1907 fanns ett fyrtiotal villor. Föreningen anlade gator i området, grusvägar utan namn, kantade med diken med en träspång in till varje tomt. Först 1922 fick gatorna sina namn efter Villastaden Bossgård inkorporerats i Söderköpings stad 1918.

Ett eget vattentorn med tillhörande ledningssystem som gick till många vattenposter i området togs i bruk 1905. Tornet finns fortfarande kvar om än avskalat sitt 16-kantiga träskal.

De flesta hus hade vid byggnadstiden stående och liggande panel och falsat plåttak. Många hus var tänkta för två familjer och hade trapphus där man gick in till vardera lägenhet. Till området hörde ursprungligen också fyra hus på andra sidan E22. Årtalen anger då tomten köptes så husen kan ha tillkommit något år efter. Bilderna visar några tidstypiska byggnades i området.

Villa Dana 1906

Villa Arla 1905

Villa Blomsterhult, 191. Villa Solna, 1922, skymtar.

Villa Ersta 1906

Villa Frideborg, 1905

Villa Almlid 1912

Villa Della, 1920

Villa Rosenhild 1918

Villa Säter 1906

Villa Parkudden 1913

Villa Karlslund, 1906

Skyskrapan 1926

Förmansgården

Nyströmska skolan

Personalbostäder

2. ÖSTRA RYDSVÄGEN

Villa Alvik "Förmansgården" är byggd under 1700-talets andra hälft. Huset användes under en period som läkarbostad och sjukstuga. Landstinget byggde om det till länslasarett med plats för 31 patienter som togs i bruk 1865.

När det nya lasarettet var klart 1881 användes Förmansgården till "Uppfostringsanstalt för sinnesslöa barn". En skolbyggnad och en badinrättning byggdes intill samt personalbostäder, ladugård mm, totalt nio byggnader på en större tomt än dagens. 1931 såldes huset till landsfiskalen som även hade sin expedition där. Idag lägenheter. Hårt renoverat.

Nyströmska skolan - Länslasarett. Landstinget byggde här ett länslasarett som stod färdigt 1881 med plats för 40 patienter. 1911 var lasarettet ombyggt och utökat till 84 vårdplatser. Byggdes om även 1938-40. 1971 lade lasarettsvården ner i Söderköping och drevs vidare som sjukhem fram till 1987 då huset byggdes om till gymnasieskola. Skolan uppkallades efter stadsläkaren Nils Nyström. På området finns en klassisk park och på sydsidan en fruktträdgård.

Den putsade byggnaden med tre högsnala fönster på ena gaveln i parken användes som bårhus.

Kvar finns även tjänstebostäderna, en huvudbyggnad och två flyglar i ljus puts med klassicerande drag och valmat, brutet tak samt den representativa läkarvillan i två plan i samma stil. Den ligger i en skogsunge sydväst om lasarettet.

Läkarvillan

Bro kvarn bostadshus

By kvarn bostadshus

Bro kvarn

3. BY och BRO KVARNMILJÖ

De tidigaste kartorna visar att det har funnits kvarnar på båda sidorna av Storån här, åtminstone sedan 1600-talets början, troligen tidigare. Uppströms fanns ytterligare en kvarn - Hammarspången, nedlagd 1926. Namnet By antyder att det ska ha varit stadens kvarn med Bro tillhörde Broby gård.

På den södra sidan av ån låg **By kvarn** som drevs fram till 1969, då en brand utbröt i kvarnbyggnaden. Troligen påverkade även Nybble kraftstation att man lade ner. Försäljning av mjöl fortsatte 20 år till. Kvarnbyggnaden liksom bostadshuset är från 1800-talets början. Kvarnbyggnaden återuppbyggdes så när som på en våning efter branden. Magasinslängan som är sammanbyggd med kvarnbyggnaden är från 1800-talet.

På norra sidan låg **Bro kvarn** som lade ned 1925. Bostadshuset och kvarnen är från 1700-talets slut eller 1800-talets början. Sammanbyggt med kvarnen finns två små uthus.

Till kvarnarna hörde en damm och en 20 meter lång dammvall som dämmer så att dammspegeln finns kvar. Flödet regleras från Nybble kraftstation. När kvarnarna var igång leddes vattnet i trätuber från dammen till kvarnarna.

Kvar finns också byggnader som mjölbod, stall, svinhus och slisk (hissanordning för säckar), bykstuga. Det finns också lämningar efter sågverk vid åkanten. Man ser också många spår efter kvarnstenar.

Utmed Bykvarnsvägen ligger Stora Solskina, som är en timmerbyggnad i 13/4 plan och uthus.

Stora Solskina

F.d Broby arbetshem

Hammarsspången

3. BROBY

Broby arbetshem och asyl

Broby gård och Hammarspången köptes av lands-tinget 1906. På Broby gård inrättades en anstalt för sinnesslöa med arbetshem och asyl/vårdhem. Ar- betshemmet byggdes 1908 och asylen hamnade i Broby gårds manbyggnad. Verksamheten upphör- de 1928 efter att Storängen hade byggts. 1931 blir det skyddshem för vanartiga flickor.

Staten övertog skolhemmet fram till 1970 och bygg- de en skol-och gymnastikbyggnad på andra sidan vägen på 1950-talet. Byggnaderna köptes av kom- munen och arbetshemmet blev fritidshem. Asylen/ Broby gård från 1800-talets slut revs och en villa upp- fördes på den gamla grunden.

Hammarsspången

Hammarsspången var ursprungligen en kvarngård med många olika byggnader. Under en period fungerade det som arbetshem för utvecklingsstörda kvinnor. Kvarnbyggnaderna revs när ett nytt hus skul- le uppföras 1930-31 av Drothems och Tingstads fat- tigvård. Det blev ett stort trähus med 15 rum. 1965 -74 bedrevs en privat verksamhet för "sinnesslöa" kvinnor här. 1984 såldes huset och en del av marken till Waldorfskolan.

Karlslund

Karlslunds huvudbyggnad är ett timmerhus från 1800-talets andra hälft. Uthus och brygghus från samma tid.

Dess namne Lilla Karlslund ligger i egnahemsområ- det.

Karlslund

4. STORÄNGEN

Landstinget köpte Storängsområdet 1923 och samma år startade byggnationen. Marken omfattade 46 ha. De första fyra byggnaderna, Graninge, Haga, Dalgården och Asylen, ritades 1922 av arkitekt Theodor Kellgren, Stockholm. Tegel och byggnadsmaterial fraktades med järnvägen och kördes sedan till Storängen med trallor på en tillfällig räls.

Hela anstalten kunde invigas i september 1928, tre år efter att de första intagna flyttat dit. Nu fanns här plats för 250 vuxna och barn på skolhem, asyl och arbetshem. Storängen byggdes om under 1960-talet och flera mindre arbetshem tillkom för att möta de nya kraven på modern vård och sysselsättning. Som mest bodde 550 intagna på Storängen.

Storängen var vid byggnationen en modern mönsteranstalt och ett samhälle i samhället. Det var ett mer eller mindre självförsörjande storhushåll med jordbruk, djurhållning, frukt- och grönsaksodlingar, snickeri, sömnad, skomakeri.

1. **Graninge** skolhem
2. **Haga** arbetshem
3. **Dalgården** arbetshem
4. **Björkbacken** vårdhem, asyl
5. **Sysslomannabostad**
6. **Personalbostad**
- 7, 8. **Gläntan, Tallgården** arbetshem för män
- 9, 10. **Lindgården, Mellangården** arbetshem för kvinnor
12. **Storängsköket**

Avvecklingen av anstalten startade 1987 och den var helt nedlagd 1993.

1

2

1. Graninge var skolhem 1926–58 för 80 "bildningsbara sinnesslöa" barn i åldrarna 6–16 år och fungerade som en internatskola. En trappa upp låg barnens sovsalar med tio i varje. På bottenvåningen låg kyrksal, skolsalar, föreståndarinnans bostad och expedition. Högst upp i huset låg personalbostäderna. 1989 byggdes lokalerna om för att bli kommunhus.

2. Haga byggdes 1925 som arbetshem för 32 kvinnor. De bodde en trappa upp i åttabäddsrum. Badrum saknades, man badade i Graninge. Personalen bodde högst upp. På bottenvåningen låg centralkök och matsalar, i källaren tvättstuga och bageri. Byggdes 1995 om till skola.

3

4

3. Dalgården byggdes som arbetshem 1925 för 36 män och pojkar i varierande åldrar. De skulle utbildas till lantarbetare eller inom skomakeri och snickeri. Sex pojkar och män bodde i varje rum på övervåningen. På bottenvåningen låg skomakeriverkstad, slöjdverkstad och matsal. Blev senare vårdhem för äldre och byggdes om 1994.

4. Björkbacken byggdes som "asyl" 1928, vårdhem för 100 "obildbara" män och kvinnor. Deras värld var vårdhemmet med den inhägnade gården, livet ut. På bottenvåningen bodde pojkarna och en trappa upp flickorna. På varje våning fanns också matsal, dagrum, badrum samt ett isoleringsrum. Skola sedan 2005, ombyggt 2013.

6

7-8

5. Syslmannabostad. 1930 uppfördes ett hus med två lägenheter som tjänstebostad till syslmannen och slöjdläraren. Syslmannens bostad och kontor låg på bottenvåningen dit personalen fick gå och hämta sin lön. Byggnaden revs i mitten av 1990-talet.

6. Personalbostad. Huset byggdes 1949 i suterräng och innehöll två lägenheter för anställda på Storängen. Ombyggd till förskola 1991. Idag oanvänt.

7 - 8. Gläntan & Tallgården

9 -10. Lindgården & Mellangården De byggdes som arbetshem för män respektive kvinnor. Byggnaderna var i ett plan med plats för 13–14 intagna. Det fanns kök, matrum och dagrum i varje byggnad.

9-10

12

De intagna skulle bo mera hemlikt, i mindre enheter och kunde till och med få eget rum. Gläntan och Tallgården byggdes 1965 och Lindgården och Melångården 1966. Gläntan och Tallgården byggdes om till äldreboende 2002. Lindgården och Melångården byggdes om till bostäder 1993.

11. Ladugård, uthus, svinstall och spannmålsmagasin brann i början av 1990-talet och revs.

12. Storängsköket. Köket flyttade från Haga-huset till det nya centralköket 1964. Här lagades all mat till Storängen, Söderköpings lasarett och epidemisjukhuset. Fortfarande centralkök ombyggt 1992.

5. FIX

1940 invigdes ett centralmejeri i den tegelbyggnad där industriskorstenen finns. Huset hade byggts för ändamålet och här tillverkades ost och smör. Ostlagret låg i en liten byggnad bredvid. Mejeriet lades ner 1961-62??.

1964 fick lokalerna en helt ny användning. Då flyttade Fix trikåfabrik hit från Norrköping. Fix skapades av Liss Surtevall 1955, till att börja med under namnet Östgöta trikå. Företaget köpte tre år senare upp Abel Lindströms tricoffabrik i Norrköping som tillverkade underkläder med varunamnet Fix. När de båda enheterna slogs samman 1963 blev det under namnet Fix Trikåfabrik.

När trikåfabriken flyttade till Söderköping byggdes lokalerna om- och till för att klara hela produktionskedjan från garn till färdigt plagg. Byggnaderna är i oputsat rött tegel med platta tak. Flera är sammanlänkade med bl a överbyggda broar. De flesta är 2-3 våningar höga. Utmärkande för området är den höga fabrikskorstenen, för övrigt Söderköpings enda. Bild även på sista sidan. Av byggnaderna som finns idag är det de tre som är förbundna med gångbroar samt byggnaden bredvid den stora livsmedelsbutiken, som tillhört Fixfabriken.

Fix tillverkade högkvalitativa barnkläder i trikå och blev Söderköpings största privata arbetsgivare. Under en period hade Fix 950 anställda i företaget varav drygt 400 i Söderköping. Fix hade då även fabriker i Wales, Portugal och Finland.

Kläderna blev världsberömda och man sålde till kändisar som Jane Fonda och Liza Minelli

1989 såldes bolaget till ett investmentbolag och 1991 stängdes fabriken i Söderköping.

Fabriken under 1970-talet

Text, layout, foto: Monica Stangel Löfvall
Söderköpings kommun 2023
www.soderkoping.se
Turistinformation: +46(0)121-18160

SÖDERKÖPING.SE